

ПЕЧАТЬ В ЦЕЛОМ. КНИГОВЕДЕНИЕ

УДК 811.161.3'276.6

У. І. Куліковіч, кандыдат філалагічных навук, дацэнт (БДТУ)

ГІСТОРЫЯ І СУЧАСНАСЦЬ БЕЛАРУСКАЙ ВЫДАВЕЦКАЙ ТЭРМІНАЛОГІІ

У артыкуле ўпершыню разглядаюцца этапы станаўлення беларускай тэрміналагічнай сістэмы выдавецкай справы. Аўтар ажыццяўляе тэматычную класіфікацыю лексічных адзінак у розныя перыяды станаўлення тэрмінасістэмы, указвае асноўныя спосабы ўтварэння тэрмінаў, аналізуе першы спецыяльны «Слоўнік выдавецкіх і паліграфічных тэрмінаў: англ.-бел., бел.-англ.» (2003), у якім сістэматызавана прадстаўлена тэрміналогія галіны кнігавыдання, друкарскай справы, кнігараспаўсюджвання.

In the article the stages of formation of the Belarusian publishing terminological system are first discussed. The author makes a thematic classification of lexical units in different periods of formation of terminological system, presents the basic ways of term formation, analyzes the first special «Dictionary of publishing and printing terms: English-Belarusian, Belarusian-English» (2003), which in systemized way presents the terminology of book publishing, printing, book distribution.

Уводзіны. Пад тэрмінасістэмай у навуковай літаратуры разумеецца сукупнасць слоў, што суадносіцца з адпаведным колам паняццяў якой-небудзь галіны. Гэта сістэма фарміруецца і функцыянуе ў межах літаратурнай мовы і непарыўна звязана з агульнаўжывальнай лексікай, з яе нормамі і стылістычнымі традыцыямі. З прычын эканамічных, сацыяльна-палітычных актыўная праца па стварэнні беларускай тэрміналагічнай сістэмы, як і беларускай літаратурнай мовы, распачалася ў нашай краіне толькі пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі. І першым крокам у ажыццяўленні такой мэты стала дзейнасць камісіі, скліканай у 1919 г. па ініцыятыве «Беларускай школьнай рады». Гэта камісія, складзеная з мінскіх настаўнікаў, утварыла некаторыя беларускія тэрміны для пачатковай школы, якія былі надрукаваны ў «Праграмах беларускай пачатковай школы» на 1919/1920 навучальны год. 3 лютага 1921 г. пры Навукова-літаратурным адзеле Народнага камісарыята асветы Беларусі ствараецца Навукова-тэрміналагічная камісія, якая за час сваёй дзейнасці на працягу 20-х гг. XX ст. выдала 24 выпускі беларускай навуковай тэрміналогіі па ўсіх асноўных галінах навукі [1]. Такі ж уздым тэрміналагічнай дзейнасці быў зафіксаваны і ў канцы XX ст. [2, 3]. Аднак, як засведчыў аналіз выдадзеных тэрміналагічных слоўнікаў, а таксама лінгвістычных прац (артыкулаў, манаграфій) па-за ўвагай даследчыкаў застаецца тэрміналогія выдавецкай справы. На сёння мы маем пакуль што адзін лексікаграфічны даведнік, у якім сабрана сучасная тэрміналогія з галіны кнігавыдання, друкарскай справы, кнігараспаўсюджвання [4], а таксама працу

пад назвай «Дапаможнік выдаўца. Слоўнік выдавецкіх тэрмінаў», якая рыхтуецца да выдання ў 2013 г. на кафедры перыядычнага друку Інстытута журналістыкі Белдзяржуніверсітэта [5].

Задача артыкула – устанавіць асноўныя этапы развіцця беларускай выдавецкай тэрміналогіі і ахарактарызаваць «Слоўнік выдавецкіх і паліграфічных тэрмінаў».

Матэрыялам для даследавання паслужылі лексікаграфічныя выданні XX ст.

Асноўная частка. Першы этап развіцця беларускай выдавецкай тэрміналогіі звязаны з дзейнасцю Ф. Скарыны. Менавіта ў яго кнігах упершыню фіксуюцца тэрміналагічныя адзінкі, якія маюць дачыненне да выдавецкай справы. Гэта каля трох дзясяткаў слоў, прадстаўленых у слоўніку мовы Ф. Скарыны [6]. Сярод іх тыя, што і сёння шырока выкарыстоўваюцца ў выдавецкай практыцы (*азбука, выдаць, кніга, часць, фарба*), і тыя, што перайшлі ў разрад пасіўнай лексікі (*кніжніца – бібліятэка, прыпел – верш, стороница – старонка*). Адметнасцю скарынаўскай тэрмінатворчасці з'яўляецца наданне словам, якія ўжо існавалі ў мове, новага значэння. Паводле У. В. Анічэнкі, Ф. Скарына ў сваіх старадруках нярэдка дапаўняў раней вядомыя лексічныя адзінкі новым семантычным зместам. «У кніжна-славянскай мове, – адзначае даследчык, – слова *выдати* мела толькі адно значэнне 'адаць', а ў Скарыны – і 'выпусціць; выдаць; даць; запахнуць; надрукаваць'; ... *грамота* 'папера, грамата' – 'пісьмо, почырк; граматыка'; *письмо* 'пісьмовая мова' – 'пісанне, твор; літара» [7, с. 254].

Акрамя Ф. Скарыны, які свядома прыста-соўваў асобныя лексічныя адзінкі да патрэб

выдавецкай практыкі, у мове твораў старажытнага і пазнейшага перыядаў таксама ўжываліся словы з галіны стварэння кніжнай прадукцыі, што і зафіксавалі складальнікі этымалагічнага і гістарычнага слоўнікаў беларускай мовы: *букштабы – літары; бумага – 1) бавоўна, баваўняная тканіна; 2) папера; буквица – пісьмо, пасланне, запіска; визирунокъ – малюнак, вобраз, адлюстраванне; виниктъ – упрыгожанне, малюнак; звод – сукупнасць пісьмовых крыніц, дакументаў; зданый (зданный) – выдадзены; либра – адзінка вымярэння колькасці паперы, роўная 25 лістам; либрария – бібліятэка; либро – глава, раздзел; листовня – папка для захоўвання папер; метрика (метрыка) – дзяржаўная кніга рэгістрацыі дакументаў; недоправеный – недапісаны, недапрацаваны; непоправеный – нявыпраўлены і некаторыя іншыя.*

Другі этап развіцця выдавецкай тэрміналогіі – першая чвэрць XX ст.: ад з’яўлення на тэрыторыі Беларусі легальнага беларускамоўнага друку да 20-х гг. Ён характарызуецца значнымі зменамі, якія адбыліся ў структуры кніжнай вытворчасці, актыўным пошукам новых лексічных адзінак для абазначэння новых з’яў, працэсаў, паняццяў, што ўзніклі ў той час. У многім этап быў звязаны з дзейнасцю газеты «Наша Ніва» (1906–1914; 1920 гг.), на старонках якой друкаваліся разнажанравыя і рознатэматычныя матэрыялы, якія спрыялі развіццю і ўдасканаленню беларускай літаратурнай мовы. Выдавецкая тэрміналогія прадстаўлена тут наступнымі тэматычнымі групамі: 1) асобы, што задзейнічаны ў стварэнні, распаўсюду і чытанні кніг: *рэдактар-выдавец; чытацель (чытач); падпішчык; агент; пісьменнік; бэлэтрыст; паэта (паэт); друкар; наборчык; літэратар; журналіст; карэспандэнт; аўтар; рэпартаж; 2) назвы відаў і тыпаў выданняў: брошура; выданне; штука (экзэмпляр); газета (газэта з рысункамі); кніжка, кніжачка, практычная кніжка (кніга); календар; календар-кніжка; сьценны календар; томік; зборнічэк; зборнік вершаў; 3) найменні элементаў выдання: акладка; рысункі; малюнкi; прыдатак; аддзел; 4) этапы выдавецкага працэсу: выходзіць; падпіска; перэсылка; выйсці з друку; друкаваць, выдрукаваць, аддрукаваць, друкавацца, перэдрукавацца; друкаванне; выдаўніцкая праца; папраўка; у друку (быць); укладаньне (кнігі); 5) назвы друкарскага абсталявання: друкарскі станок; 6) установы, звязаныя з выдавецкай справай: рэдакцыя; Беларуская Выдаўніцкая Суполка; друкарня; таварыства.*

Пры стварэнні новых тэрмінаў і наменклатурных назваў на гэтым этапе, асабліва ў 20-я гг. XX ст. назіраліся спробы ўкаранення пурыстычных наватвораў, характэрныя для многіх галін тагачаснай навукі. Напрыклад,

лексічныя адзінкі *карэспандэнт, рэпартажёр*, якія шырока выкарыстоўваліся ў газеце «Наша Ніва», прапаноўвалася замяніць адпаведна *дапішчык, вястун*, лексему *старонка* – словам *балонка* і некаторыя іншыя.

Трэцім этапам станаўлення выдавецкай тэрміналогіі можна лічыць увесь астатні час XX ст., калі тэрміналагічная сістэма выдавецкай галіны працягвае развівацца і ўдасканальвацца ў навуковых працах (найперш журналісцкай тэматыкі), мастацкай літаратуры, навукова-папулярных творах, рэкламе, вусных зносінах беларускамоўных спецыялістаў, тэхнічнай дакументацыі, патэнтах, дакладах, артыкулах, вучэбных дапаможніках, стандартах, энцыклапедычных і лінгвістычных даведніках. Але і гэты этап, як і папярэдні, не завяршыўся складаннем галіновага беларускамоўнага слоўніка. Спецыяльная лексіка, якой карысталіся беларускамоўныя выдаўцы, фіксуецца ў гэты перыяд у энцыклапедычных і лінгвістычных даведніках: Глумацальны слоўнік беларускай мовы пад рэдакцыяй К. К. Атраховіча, Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі, энцыклапедычны даведнік «Беларусь» і інш. Сярод тэматычных груп гэтай лексікі можна ўстанавіць наступныя: 1) назвы дысцыплін, якія вывучаюць кніжную справу: *кадыкалогія, кнігазнаўства, тэксталогія; 2) віды і тыпы выданняў, іх фарматы: брашура, буклет, даведнік, ін-кварта, інкунабулы, ін-фолія, кабальныя кнігі, казанні, кітабы, коміксы, кормчыя кнігі, макет (пробны экзэмпляр кнігі), манаграфія, манускрыпт, падручнік, палімпсест, пенталогія, слоўнік, старадрукі, тэджвід, фаліянт, энцыклапедыя і некаторыя іншыя; 3) матэрыялы для стварэння кніг: каленкор, папера і інш.; 4) машыны і прыстасаванні: вярстатка, каландр, капіравальна-размнажальная тэхніка, ксеракс, лінацып, манатып, наборна-друкавальная машына, наборная машына, настольная выдавецкая сістэма, паліграф, ратапрынт, саманаклад (саманакладчык), табулятар, тыпограф, фотанборная машына; 5) элементы выдання: авантытул, веньетка, вокладка, выхадныя данныя, ілюстрацыя, калонлічба, калонтытул, каментарый, контртытул, пасляслоўе, разварот, старонка, тытульны ліст (тытул), форзац, франтыспіс, шмуцтытул, экслібрис; 6) спосабы ўзнаўлення на якім-небудзь матэрыяле шматфарбавых відарысаў і выяў: *высокі друк, глыбокі друк, каляровы друк, флексаграфскі друк (флексаграфія); 7) працэсы падчас стварэння кніг: вычытаць, вычытка, карэктура, набор, рэдакцыя, рэтуш; 8) назвы адзінак вымярэння шрыфтоў і назвы шрыфтоў: гарнітура, квадрат, кегль, брыльянт (3 пункты), дыямант (4 пункты), перл (5 пунктаў), нанпэрэль (6 пунктаў), міньён (7 пунктаў), петым (8 пунктаў), боргес (9 пунктаў), корпус (10 пунктаў),**

цыцэра (12 пунктаў), *міталь* (14 пунктаў), *тэрыця* (16 пунктаў), *тэкст* (20 пунктаў); 9) адзінкі вымярэння друкаванай прадукцыі: *аркуш, ліст, тыраж*; 10) асобы, якія маюць дачыненне да стварэння выдавецкай прадукцыі: *аўтар, выдавец, вярстальшчык, газетчык, друкар, дызайнер, наборшчык, накладчык, рэдактар, суаўтар, стыліст* і інш.

Чацвёрты этап развіцця тэрміналогіі кніжнай справы звязаны са з'яўленнем першага спецыяльнага слоўніка, у якім сістэматызавана прадстаўлена тэрміналогія з галіны кнігавыдання, друкарскай справы, кнігараспаўсюджвання, выдадзенага ў 2003 г. выдавецтвам «Тэхналогія» накладам 500 паасобнікаў [4]. Ён складаецца з прадмовы, якая мае назву «Ад выдавецтва», дзвюх частак – англійска-беларускай і беларуска-англійскай. Як вынікае з прадмовы, актуальнасць стварэння такога даведніка абумоўлена даўнімі традыцыямі беларускага кнігавыдання, адсутнасцю на рынку падобнай літаратуры, вялікімі зменамі ў выдавецкай справе, далучэннем да выдавецкай дзейнасці шырокіх колаў маладых людзей, пашырэннем бізнесовых кантактаў беларусаў з замежнымі партнёрамі.

Кожная моўная версія слоўніка змяшчае каля 2500 тэрміналагічных адзінак. «Ангельска-беларуская частка складзена на базе словаспісу, падрыхтаванага брытанскім выдаўцом Пітэрам Колінам. Ангельскія словы і словазлучэнні вылучаныя тут паўтоўстым шрыфтам і размешчаныя ў алфавітным парадку... У беларуска-ангельскай частцы слоўніка ў інтарэсах карыстальнікаў ужытая алфавітна-гнездавая будова. Складаныя тэрміны, якія ўяўляюць сабой спалучэнне двух і больш словаў, аб'ядноўваюцца па галоўным слове» [4, с. 5–6]

Больш падрабязна спынімся на асобных аспектах створанага дапаможніка.

1. Ва ўсім выданні вытрымліваецца алфавітны парадак падачы тэрмінаў, аднак адсутнічае знак націску за выключэннем *нутраны тытул* і *нутраны тэлефон*. Калі прыняць пад увагу, што слоўнік адрасаваны, як сказана ў прадмове, і «тым, хто яшчэ вучыцца» [4, с. 6], то пастаноўка знака націску – важны і неабходны элемент, які аблегчыў бы распазнаванне і правільнае вымаўленне слоў тыпу: *каляндэр, каляндэраваць, каштарыс, паліца, фотатыпія, франтыспіс, цыцэра* і многіх іншых.

2. Апісанне зместу тэрмінаў прадстаўлена ў даведніку выбарачна: *апрош* (прагал паміж словамі), *боргес* (шрыфт кегелю 9 пунктаў), *вакабула* (загалолак слоўнікавага артыкула), *«веснічкі»* (аркуш падвойнага фармату з фальцом спераду блока), *кніжка-панарама* (кніга, у якой малюнкi ўздываюцца, калі адгортваюцца старонкі), *маргіналіі* (заўвагі на палях выдання або рупакісу); *раўчук* (супадзенне па вертыкалі або

дыяганалі міжслоўных прагалаў у некалькіх суседніх радках), *шыхтаваць* (фармаваць палосы набору з тэксту, ілюстрацый, табліц і г. д. на пэўны фармат) і некаторыя іншыя. Аднак, зноў жа з улікам вучэбнага аспекта, колькасць патлумачаных тэрмінаў павінна быць большай. Напрыклад, тым, хто не вывучаў англійскую мову, мала што могуць паведаміць такія словы, як: *аэрограф, бігаванне, бігавец, валавая маржа, канасамент, кансігнацыя, капітэль, каптал, квартал, контртытул, лігатура, лініятура растра, лясэ, рататар, тэчка, экслібрыс*.

3. У рэестры слоўніка маюцца адзінкі агульнаўжывальнай пашыранай ва ўсіх стылях лексікі (*абавязак, адегуацыя, дзіцячы, другасны, кірмаш, клеіць, клей, купляць, мэта, мяса, наяўнасць, паляпшаць, прададзены, праца, рэзаць, стужка, цана, час, шыць*), а таксама асобныя словы і словазлучэнні, якія з'яўляюцца карэктурнымі пазнакамі («загалоўнымі», «пакінуць як было», «такім жа фарматам»). На думку даследчыкаў, такі падыход нельга прызнаць апраўданым як з пункту погляду тэорыі тэрміна, так і з чыста практычных меркаванняў [2, с. 96].

4. Нямаюць слоўніку і лексічных адзінак, якія адначасова належаць некалькім тэрмінасістэмам: *аванс, адміністрацыйны, арбітр, дыяграма, база дадзеных, байт, індэкс, кампутар, касета, крэдытор, мадэм, тэксталогія, фільтр, экспазіцыя* (фота) і інш.

5. Шырока прадстаўлена на старонках слоўніка такая лексічная з'ява, як дублетнасць выдавецкіх тэрмінаў: *вузкі – шчыльны* (шрыфт), *збор карцін – пінакатэка, спасылка – зноска, спонсар – фундатар, ужываны – карыстаны, памочнік – асістэнт, пусты – незапоўнены, сансэрыф – шрыфт без засечак, узнаўленне – рэпрадукаванне*. На наш погляд, у дачыненні да гэтага лексікаграфічнага выдання дублетнасць і варыянтнасць тэрмінаў можна разглядаць як спробу інвентарызацыі ўсіх магчымых моўных сродкаў выражэння выдавецкіх навуковых паняццяў, што з'яўляецца падмуркам для распрацоўкі падыходаў да нармалізацыі беларускай тэрміналогіі. Напрыклад, цалкам апраўданымі можна лічыць падачу ў слоўніку такіх варыянтаў, як *аксідацыя* (запазычаная лексема) і *акісленне* (беларуская), *ахраматычны – бясколерны, ідэальны – выключны, экспазіцыя – вытрымка, прынтэр – друкарка, інтэрліньяж – міжрадкоўе, ліцэнзія – дазвол, тыраж – наклад, наказ – дэманстрацыя* і інш.

6. Пры стварэнні тэрмінаў аўтары выкарысталі такія словаўтваральныя сродкі, якія ўласцівы і агульнаўжывальнай мове. Прэфіксальны спосаб: *перавыдаць, перавыданне, перашытоўванне, пераўлік (фондаў)*. Пры выбары раўназначных прыставак *супраць-* і *проці-* аўтары слоўніка аддаюць перавагу прыстаўцы *супраць-*:

супрацьзабруджвальны парашковы распыляльнік, супрацьзабруджвальны сродак. У той час, як даследчыкі адзначаюць, што «ўтварэнні з прыстаўкай *проці-* больш зручныя для вымаўлення, карацейшыя, і таму гэтай прыстаўцы неабходна аддаваць перавагу» [2, с. 164]. Суфіксальны спосаб: *друкарка* (прынтар), *паніжка* (памяншэнне цэнаў), *перавозка*, *раздрукоўка*, *раскладка*, *укладка*, *устаўка*. Аснова- і словаскладанне: *кнігагандаля*, *кнігашытня* (майстэрня), *словаспіс*, *супервокладка*, *кнігі-сборнікі*, *кніжка-панарама*, *крафт-папера*, *штрых-код*; нульсуфіксальны: *перадрук*, *пераклад*, *разгорт*.

7. Паводле структуры, у слоўніку прадстаўлены два тыпы тэрмінаў з трох, што прынята вылучаць у тэрміналогіі: тэрміны-словы, тэрміны-словазлучэнні. Структурны тып сімвалы-словы ў даведніку не выяўлены.

У колькасных адносінах самымі шматлікімі з'яўляюцца тэрміны-словазлучэнні, г. зн. тыя, што складаюцца з двух і больш слоў: *аўтарскі калектыў*, *друкарскі варыянт*, *ёмкасць друкаванага аркуша*, *крама*, *што гандлюе ўраздроб*, *машына для высокага друку*, *паасобнік абавязковы*, *праступанне тэксту на адгорце*, *радковыя літары*, *спецыяльныя наборныя знакі* і інш. Дарэчы менавіта гэты тып тэрмінаў шырока прадстаўлены ў Законе Рэспублікі Беларусь «Аб выдавецкай справе ў Рэспубліцы Беларусь» (29 снежня 2012 г. № 8-3), без ведання якіх немагчыма стварэнне, існаванне і развіццё выдавецкай галіны: *абавязковыя бясплатныя экзэмпляры друкаваных выданняў*, *ведамаснае выданне*, *выдавец*, *выдавецкая дзейнасць*, *выдавецкая справа*, *выпуск у свет друкаванага выдання*, *выраб друкаванага выдання*, *вытворца друкаванага выдання (вытворца)*, *выхадныя звесткі друкаванага выдання*, *дзейнасць па распаўсюджванні друкаванага выдання*, *дзяржаўная бібліяграфія*, *друкаванае выданне*, *нацыянальнае кнігавыданне*, *план выпуску сацыяльна значных выданняў і інш.*

Тэрміны-словы падраздзяляюцца на невытворныя (*абзац*, *агент*, *аркуш*, *гарт* (друкарскі стопак), *палоса* (набору), *праспект* (выдання), *пульпа*, *стапель* (паперы), *стэнд*, *твор*, *узор*, *файл*, *фаліант*), вытворныя (*абрэзка*, *анатаваць*, *брашураванне*, *вычытванне* (арыгінала), *дадрукоўванне*, *ілюстраваць*, *імпартаваць*, *капіяваць*, *кнігарня*, *мегабайт*, *паасобнік*, *паперня*, *перадрук*, *перашытоўваць*, *перыядычны*, *рэтушаванне*, *суаўтар*), складаныя (*аднатамовік*, *арыгінал-макет*, *калонлічба*, *калонтытул*, *кампакт-дыск*, *карта-схема*, *кнігагандаля*, *колерападзел*, *крэдытаздольны*, *словаспіс*), абрэвіятуры (*СІФ* (кошт, страхаванне і фракт), Міжнародная арганізацыя па стандартызацыі (ISO).

8. Пры падрыхтоўцы другога выдання слоўніка або пры стварэнні новага беларускамоўнага даведніка варта звярнуць увагу на арфагра-

фічнае афармленне асобных тэрмінаў. Замест *аўдыёвізуальны* трэба пісаць: *аўдыявізуальны*; *даследванні*, *даследаваць* – трэба: *даследаванні*, *даследваць*; *менеджэр* – трэба: *менеджар*, *прынтэр* – трэба: *прынтар*; *сканэр* – трэба: *транслітэраваць*, *транслітэрацыя* – трэба: *транслітэраваць*, *транслітэрацыя*; *упакоўка блістэрная* – трэба: *упакоўка блістарная*.

Заклучэнне. На сучасным этапе ў выдавецкай справе адбыліся значныя змены. Сёння гэтым відам чалавечай дзейнасці прынята лічыць галіну культуры і вытворчасці, звязаную з падрыхтоўкай, выпускам і распаўсюджваннем кніг, часопісаў, газет, плакатаў, мастацкіх альбомаў, геаграфічных картаў, паштовак, візітак, іншых відаў паліграфічнай прадукцыі, а таксама электронных версій гэтых рэчаў, стварэнне вэб-сайтаў, блогаў, камп'ютарных гульніў, даведчаных сістэм на электронных носбітах. Таму даследчыкам варта засяродзіць увагу на тэрміновым складанні слоўніка, у якім поўна былі б прадстаўлены тыя лексічныя адзінкі, якія адлюстроўваюць гісторыю і сучаснасць выдавецкага комплексу. З дакладнымі і сціслымі дыфініцыямі, прыкладамі, выяўленымі ў мастацкіх, публіцыстычных, навуковых тэкстах. Аснова для такой работы створана на розных этапах функцыянавання тэрмінасістэмы выдавецкай справы: ад Скарыны да нашых дзён.

Літаратура

1. Інстытут беларускай культуры / М. П. Касцюк [і інш.]. – Мінск: Навука і тэхніка, 1993. – 255 с.
2. Тэорыя і практыка беларускай тэрміналогіі / Г. У. Арашонкава, [і інш.]; навук. рэд. А. І. Падлужны. – Мінск: Беларуская навука, 1999. – 175 с.
3. Шчэрбін, В. К. Тэарэтычныя праблемы беларускай лексікаграфіі / В. К. Шчэрбін. – Мінск: Беларускі кнігазбор, 1996. – 142 с.
4. Слоўнік выдавецкіх і паліграфічных тэрмінаў: англ.-бел., бел.-англ. / уклад. К. Санько; навук. рэд. А. Зьмітровіч. – Мінск: Тэхналогія, 2003. – 93 с.
5. Касько, У. Тэрміналогія як вобраз выдавецкай справы / У. Касько // Журналістыка-2012: стан, праблемы і перспектывы: матэрыялы 14-й Міжнар. навук.-практ. канф., Мінск, 6–7 сн. 2012 г. / рэдкал.: С. В. Дубовік (адк. рэд.) [і інш.]. – Вып. 14. – Мінск: БДУ, 2012. – С. 56–59.
6. Словарь языка Скорины / сост. В. В. Аниченко. – Минск: Выш. шк., 1977. – 476 с.
7. Анічэнка, У. В. Лінгвістычныя традыцыі Скарыны ў Беларусі / У. В. Анічэнка // Спадчына Скарыны: зб. матэрыялаў першых Скарынаўскіх чытанняў (1986) / уклад. А. І. Мальдзіс; уступ. слова І. Я. Навуменкі. – Мінск: Навука і тэхніка, 1989. – С. 248–255.

Поступила 24.04.2013